

קטלוגים פרטיים

של ראגה

הרהורים

בשולי כמה סיפרי שירה*

יש מידה לא מבוטלת של פולחן-עברית-מרחק בסיפורת הנכתבת כיום בארץ. יעקב שבתאי חוזר אל שנות הארבעים והחמישים כדי להימלט. בריגשי "ריכוך וחרון והרגשה של חוסר תחלת", מן "הבתים הקודרים והמתקלפים. מפתחי החלונות. מהמירפסות המתפוררות ומהגנים והגברים שישבו בהן... מהרחובות המכוערים ומוכי העוובה... וגם מנעימת דיבורו של הנהג, שניסה לקשור שיחה... ואמר שהוא יכול להשכיב כל אישה, ואחר-כך אמר שהוא שונא את ריח הגוף של נשים". העניינים האלה עם המתים של שבתאי נובעים, במידה רבה, כמדומה, מן "העניינים האלה" עם החיים בתל-אביב של שנות השישים שבהן נכתב זיכרון דברים. תל-אביב האהובה שלו. כזו של שלמה שבא. היא העיר שלאחר ייאוש: זו שאי-אפשר בה ואי-אפשר בלעדיו. הטקטור ש...הוריד חצי הר" (ערים על תילן) — הוא בן בריתו של השווייטסאפאראט המנסה את כיכר דיונוגוף של אבות ישורון כדי "להבריג אותה על כוכב" מעל לצומת הרחובות הכרות את עין התות ברחוב. "פעם אחת לא פגעו. נתנו לצמח" מגיב המשורר כלשונו. המבקשת אף היא להיות של "פעם אחת" ושל היום כאחד. "לטבע יש קבע". לא בן לתל-

שמעון הולצמן: טבריה

אביב של האתמול. עכשיו שוב "אין ירק פורץ מן האדמה ואומר: אני זוכר את האילן". חלופ אחד מרגיש חלופ אחד. בחצר ששכלה את עציה ואת הירק שלה. אני פונה רגע וחוזר. / והנה השיחה הזאת נעלמה / ואיננה, כאילו מעולם / לא. האם ישתמר השיר? כדי להטב את המבט מן האובדן פונים למחלול הקימץ בזיכרון. שכונת צריפים בשפת ימה של אותה תל-אביב שאליה הגיע המשורר הישר "משמירה בכרמים". היום הכרמים היחידים שנותרו הם אלה שבפנימוני האירוויון. המצב אינו שונה בסיפורת הנכתבת בירושלים, אם כי למנוסה מההווה פנים רבות ושונות. כך, אפלטון מוסיף לחזור אל באזנהיים הבדויה שלו — מעשה-מירקחת סיפורי שכמו יצא ישר חלופ דפי תומאס מאן המוקדם עם קורטוב מל עמוס עוז. ספרתי 18 חולה. מחלה. חולי וחולים ב-23 עמודיו הראשונים של הסיפור. השאר מתחלק בין "איוז מילאנכוליה דקה" ו"אלכוהול סמוי" לבין "טירוף צונן". "טירוף משכב" ו"איוז צונן", כשמרה שחורה. קסם. הזיה.

* משה בן-שאל. ספר קטלוגים פרטיים, ספריית פועלים; יאיר הורביץ. יחסים ודאגה, סימן קריאה. הקיבוץ המאוחד; מאיר ויזלטיר. אי יונון, סימן קריאה. הקיבוץ המאוחד; מיכתבים ושירים אחרים, עם עובד.

נגוע, מוות מסייעים כעדם ומפיצים לכל עבר ניחוחות של נפטלין סיפורי. אפלטון טועם דקאדנס כאילו היה דליקאטסן (מילה: החזרת כאן פעמים רבות) ודליקאטסן כאילו היו דקאדנס. האין גם עיסוקו האחרון של דוד גרוסמן בכרונו שולץ הפולני, ובשואה. גם כשהוא כותב (יפה) על אותה שואה-מפיי-השמועה שבה התנסה בעצמו ("החיה הנאצית"). בגדר הטיה לעבר? אחרי הכל, כמה זמן ניתן לשהות במחיצתם של תימהונים ערבים היושבים בכדיהם כחביון מערות אפלות, משל היו ארבעים השוורים של עלי באבא?

סירה-לחץ והמיקרוגל. מבשלי ה"אינסטנט" של מציאות דוחקת. רותחת, גסה, בלתי-מעובדת (שלפני קליטה-פיענוחה בדפוסים סיפוריים חדשים, אשר מילתה-מפתח שלה בפי סופרים היא "מכוער" זה של שבתאי, מברחים את האחד לפיטקון אלגורית אי-שם בקצה הכני של כדור הארץ (יואב לויתטס-הלוי, פיטקון). דווקא כדי שיוכל לומר משהו על הקרוב, שעה שחברו מרחיק עדותו לסאן פראנסיסקו שעל המים, כדי להינפש מעט מאותו קרוב הרוח את הכשר (ריקי קלר-ראובן קריץ, בשדרות השקיעה). עמוס עוז מנגלה מחדש את מסעי המוות של צלבני ימי-הביניים ועמליה כהנא-כרמון חוזרת ללונדון זו שבה התגוררה כדי לגלות את אפרוריותה של לונדון ("שמים אפורים. נהר אפור. סירות אפורות. ברט שחור. לונדון"). בין אלה שאינם יוצאים החוצה יש מי שמפליגים לאפוקליפסות עתידניות שנושאן מציאות ישראלית אחר-מלחמתית המידמה יותר ויותר להווה שעבר זמנו (קנין, בדרך לעין חרוד. בונה, אחרי הגשם). גם אצל בן-נר, "הטירוף מתקרב", "האהבה מתה", ואפילו "האדמה מתה. העפר חסר חיים". סיפור הנוכח מגמד את הפרענות הצפויה לממדיה של הרפתקת-אהבים שלא עלתה יפה. המצב אינו שונה מיסודו בתחום השירה. מה משותף לפאריס, פורטוגל, רובע המסטר שבלונדון, האיים הקאריביים, איטליה ואמריקה הלטינית? שכולם פירנסו זמנית את השירה הישראלית של עשרים השנים האחרונות. אצל קובנר הקדים לצאת לדרום-אמריקה אינדיאנית (אדמת החול) כדי למצוא שם את המיתוס, שהמציאות הישראלית של שנות המדינה לא היתה מסוגלת לספק לו; ומאיר ויזלטיר המאחר חש לקנות לעצמו חזקה על אי יונון (לא נשאר אחר). כשהוא נעזר במצלמה הנתבעת לספק לו את האותנטיות המתחמקת בעקשנות ממילותיו. אחרים פונים לנופי ילדותם כדי למצוא מהם את סם הווראות שהווה מיטף והולך אינו מסוגל להעניק. בסופו של דבר יכתוב גם ויזלטיר את "הגלויות מנופי ילדות" שהיו לכתיבת-חובה (מיכתבים ושירים אחרים).

בעיני הילד

משום כך, כרטיסי האוטובוס המעטרים את עטיפת סיפורי האחרון של משה בן-שאל — כרטיס נסיעה אחד של אגד בקו ירושלים-תל-אביב, המחבר את שתי הערים העיקריות בכיגראפיה של המשורר, וכרטיס שני, משולב, לרכבת התחתית ולאוטובוס של פאריס — מספקים את הרימוי החזותי הקולע ביותר לתנועה דריסטרית ודריכונית זו של היפלטות או היחלצות מן המציאות שבהווה; אל מחוות הילדות, מצד אחד, ואל ארצות הבחירה שבדיקת רוח וקורות-חיים, מצד שני. הארץ השלישית — זו שבתו, זו של מה שמכנים בשיגרת לשון כאן ועכשיו. הכוביה. בין שאר חסרונותיה ומומיה: בעיניה של סופרים בגיל העמידה היא נתגלתה דומה להפליא לארץ של גיל העמידה: "מה פלא שבן-שאל, כמוהו כיאיר הורביץ במסעו שלו לנופי הילדות, כותבים את מיטב שיריהם כשהם צעירים אל הקטלוג הפרטי (בן-שאל) של יחסים ודאגה המוקרנים עלי-די "אני" מתחטא. שאינו ש' לארוח לחברה (הורביץ). כמו בפרוזה של שבתאי, אף כאן הנימה השלטת היא זו של "הכל עבר", אף כי לגמרי לא ברור מהו זה ש"התחיל", כך, "להיות חקלאי" בשירו של משה בן-שאל פירוש "להיזכר". כמו בן-שמן, פותח אחד משיריו, מבלי לציין כמו מה. חסרון האבר השני במישורא משמש עדות מסייעת להרחקת המשמעותות יותר של ההווה. החזרה אל בן-שמן אולי קלה, חלקה מדי, אבל מניעה אותה תחושה אמיתית של דא. שם, בזיכרון הפרטי שעוד מעט-טקט והפך לקיבוצי, חיה ארץ אחרת, מקיימות אפשויות אחרות למילים. מוחשיות זכורה אומנם אינה, אולי, ההזדמנות הטובה ביותר להגשג שאלות קיומיות. אבל, אחריהכל, מה שזכור אינם ויכוחים תיאולוגיים של מארכס וא'ר. גורדון. הציונות והארוס, כי אם נוף שבו "עכוזי הנערות מסמנים את הרווח בין שתילי הכרובית. / ואצל מנחם ליטאואר, בריר, עולה השמש בין רגליה של

הכיכשה תהילה". כלומר, שירה-לל לראייה שבעיני-ילד. גם מי שיטען כנגדה יצטרך להודות שהיא עדיפה הרבה על פני בגרות וימרנית כזו של "CHAPEAU" לדרישתך הדרסטית מן ההווה" של ויזלטיר.

ייתכן שזה פואטי ומגוהץ מדי לסכם: "זה פשר האובדן. האפשויות נגמרות בעצב הלא נאמר / שאפשר לערכבו בצבע שמים מלאכותי, בוויסקי וכדומה" (בן-שאל). מהיגם שטעמו של התבשיל שבכאל דומה עד להחשיך לזה של עוד "דור אבוד" סיפורי. לפחות הוא מכיל בקירבו את כל הרכיבים הנכונים: הפשר, האפשויות, האובדן, ומי יעז להטיל ספק בתוקפה ובפוטנציאל מחולל-האפונות של הנוסחה. לא השיחה המ' לומדת-להפגין עם מוטי גלדמן על "פוטוסינתיזה של גבעולים רגישים" (פוטוסינתיזה MY FOOT!) או "הצרפתית הדקה", הן העושות את סיפורו של בן-שאל לקטלוג של רגישות, כי אם ההודאה-בהידלדלות המתרוננת במילים. פלא ההתרוקנות המתמלאת מעצמה. "מהויות-המיתה הרחוקות / המקופלות בנייר המקופל / שנוקד מבוער לחלו" נקלטות איכשהו בשיר שבלעדיו אין להן, למהויות אלה, קיום. כאותה דרך של גילגול-הרמות מתגנבת כאן נגיעת-אשה רומאנטית "עטופת סכונ נרד שהובא מחול" והופכת ל"שעה המוקדמת הזאת". אבל השירים המאושרים הם לא דווקא אלה שבהם המשורר "מטפלן אל ציבעי הפסטל של הויכוח" — גם כאן, כמדומה, נרד מיוא מחול" — כי אם אלה המגדירים מודעות לפיה "אין שום דמיון בין מה שחולה / ומה שהיה" (מצויין). תוך שהם מנחשים כי "הגירה נפשית" אל נופיו של רולאנד באת (הכל פה זה ואינו מושג) או אל קיברו של ששה גיטר שעליו יושב "מון החתול" — גם הם סימפטומים. לא תרופות, של המחלה. מה שנכון ומעורבן כאן הוא שהמעורבן אינו נכון והנכון אינו מעורבן. "חדשות לא תצמחנה" אולי מייאוש מסוגנן ממין זה; אבל עדיין יש בכוחו להריץ שורות שלמות של גלגלים מילוליים על פני מסילה שלא החלידה (בחזרה תופרת את הרוח בשיער). סיפורו של בן-שאל מסתיים ברישום מדויק של מסעות: קופנהגן, פאריס, תל-אביב: ספטמבר — דצמבר 1983. פאריס — תל-אביב: פברואר — יוני 1984, אוגוסט — אוקטובר 1984. בכרטיס הנסיעה לירושלים שעל עטיפת הספר כמעט שלא נעשה כאן שימוש.

מוכרות יקרות

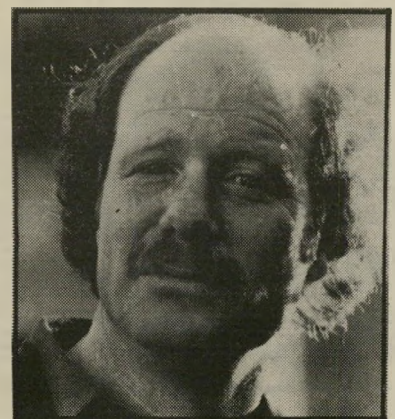
גם בסיפור האחרון של יאיר הורביץ — ובו כמדומה כמה מהטובים בשיריו (הריסציפלינה שרכש בפעילותו כמתרגם העוילה לו: לאורך זמן, אין די בשיריו הדרמטיים מילולית עריבות כזו אחר זו) — מרובים חומרי קבורה שנחשפו. גם כאן דמיון להלך-הרוח של שבתאי. "הערים החיות בונות את בתי-העלמין בשוליהן". ברבות הימים היא, העיר, "עוטפת אותם, גוררת אותם בכתלים שומרי אוצר". מאוצרו הפרטי של בית-העלמין שלו מעלה הורביץ מוכרות יקרות

בצד "תמציות ביוגראפיות" סרות-טעם. מכאן כוחה של מצילת הדלת אשר "פותחת פרוורורים גלויים" אל "תמונות מן הילדות", תמונות שטעמן עי צוב. לא רק עיזוב, לעומת המיכתם האומלל: "סכני וסבי מצד אימי נשלחו לכיבוש. / אבי אופה היה במישלח ידו — / מזה ומזה הלחם והאפר". אפילו המילים-ללא-גוף של הורביץ, מילים

וצירופים המשגרים היהודים לא-מבוקרים. מקצתם סתמיים מקצתם סוגסטיביים להפליא: "במקראות ירח כתום ורך אבי צורה" מתגלים כאן במכר ותיק שניעים לפגוש בו מחדש. אף הם בגדר נוף-פנים. תווים למוסיקה מארץ אחרת, לא זו שבה "אני מאר את היום" בנוסח מיוזן.

מה באמת פשרה של ההתחמקות מן החוויה הישראלית שבעין? האם נתחכם ונאמר שעיקרה של אותה התנסות בכך שמנסים להיחלץ ממנה? בעיקבות שבתאי, קל יותר לצמצם לממדים חברתיים-דוריים ולומר: פשיטת-הרגל של ההווה. דומה שרוח הזמן ומצוקתו גם מצדיקים זאת. על אותו מישקל קל מדי למנות סימני עיפוף של גיל העמידה, או, ביתר דיוק והרבה יותר נכון, את סימני סיגנון העייפות המקובל, או שנראה מתאים. לאותו גיל (גיל הבהלה). גם אלה וגם אלה מצויים. אבל קורטוב של התאכזרות — גם עצמית — מאלץ להוסיף

יאיר הורביץ: יחסים ודאגה

את הדברים על כישלונם של עימות שמעולם לא היה. ואולי היה, אבל בלא פליאת הווה ובלא חידוש הווה ועם מעט מאור מתחושת ההרפתקה שבגילוי הממשות — האמריקה של סופר ומשורר, וראה, בהקשר זה, את הנסיגה הנרקסית-נפגעת של ויזלטיר מן האמריקה הפוליטית שלו. משלא יכול לטעון למנופולין בשטח, כמו גם מן הדיווח התל-אביבי שלו שמלפני 15-10 שנה — כמה שהם ללא ספק האמינים בשיריו — לשירבוטים ליטאטיים מתחכמים של "אני" מודאג מעק רותו המתמשכת: הדרך המוכרת מן המשורר אל המצור, המשורר בצרה.

אינחת וחוסר נחת. לא מחדל של הכישרון — יש להרגיש! — כי אם אינאונים להתמיד לאורך זמן בתנאים שאינם (ולא היו מעולם) מסכירי-פנים כמיוחד, תנאים שוראי שאינם מקלים על כל ניסיון לגלות או ליצור את הנוה הפרטי בלב המיזר התרבותי המקיף וצורת העין של חברה עמוסה בספרים שאינה יודעת מה תעשה בהם ובמחבריהם. "קרקע צחיחה, זמנים קשים", מתלונן ויזלטיר.

עולמנו מלא וספוג סיסמות: שלום עכשיו, ארץ-ישראל השלמה, ושבו בנים לגבולם, ארץ ישראל יפה, עם אחד — כרונות-עמולה עם מישאלות-לב, ערכים ושקרים מוסכמים, תהי ליכים ומגמות שבחלקם היו למליצות, אף באחת מאלה אין, כמדומה, כדי לפרנס את הדמיון או להזין נפש המבקשת הקשר, לא רק התברלות במקום מיתולוגיות או צורכים (ומכלים) יוסיים פולקלור ובידור — אם משלנו ואם משל אחרים.

במצב כזה, מה עוד נותר לו לסופר פליט ההווה וזלת כרטיס-הנסיעה לעבר והצלילה האיני-טרוסקטיבית-עריטטרלית במעיינות החמים של פנים מסתגר וחרד? כך הפך מה שהיה תנאי מוקדם — הקול העצמי — למטרה שאף אליה אין הרוב מצליחים להגיע.

אמנות המילים נתונה במבוכה — דווקא על שום טיבעה. לאחר שטעמה ולוא רק מקצת מטעמה של ההרפתקה הגדולה של גילוי החוץ; לאחר שעשתה בשנים האחרונות שימוש (מסובך) במצפון, נדמה לה ששוב אינה רשאית להציג אפילו את מבוכתה שלה במושגיה שלה, כי אם רק במושגים שאולים מעולמם של אחרים. אחרי הכל, פוליטיקנים ועורכים, מבקרים וכתיביות ואף שר-העיר הפיגוראטיבי תנועים ממנה הרבה פחות ממה שהיא עצמה, במיטבה, תובעת מעצמה: מעורבות בעשיית החדשות, לא רק בתיעודן. תמונת-המצב שלה, מסתבר, אינה יכולה להיות רק תמונת מצבה של עצמה. כאן, נראה, שורש הבעיה.